

„Wat dóét U?”

Het moet U hoogst ongepast voorkomen en in ieder geval slecht gekozen, om U juist nú te komen vragen: „Wat doet U?” Je vraagt ook een hongerstaker niet, waar hij trek in heeft, noch een nudist, hoe hij gekleed wil gaan.

U is toch immers van plan deze zondag in zalig niets-doen door te brengen of U met Uw liefhebberijen bezig te houden? De echte actievelingen onder Uw huisgenoten zijn er gistermiddag of vanmorgen al op uit getrokken. Zij hebben niet slecht gekozen, nu (als) het weer meewerkt. Ik wens ze een prettige dag toe. Maar 't is me juist te doen om ú, die Uw laatste boterham eet of Uw tweede pijp stopt. U voelt zich vrij en rustig genoeg om U bijvoorbeeld in Uw gemakkelijke stoel aan een spannende, avonturenroman of een interessant reisverhaal over te geven. En dán is mijn vraag: „Wat dóét U?” al niet ongepast meer. Want U rent mee met de detective bij het opsporen van de moordenaar en U trotseert alle moeilijkheden bij Uw avontuurlijke reizen. 't Kan ook zijn, dat U verdiept raakt in een roman over gewone mensen in het gewone leven, waarbij U geboeid alles meebeleeft. Beurtelings bent U de hoofdpersoon of een der bijfiguren, en als zij voor moeilijkheden staan, dan zit ook ú in zak en as. U beleeft mee, voelt mee en oordeelt mee.

Zo wou ik U laten mee-oordelen over een allereenvoudigst geval, dat ieder van ons zou kunnen overkomen.

Stelt U zich eens voor, dat U bij 't verlaten van Uw huis bijna omvergelopen wordt door een dronken kerel. Hoewel de schuld alleen hém treft, scheldt hij U bovendien nog uit en daarbij herkent U in hem de dronkaard uit Uw straat, die zijn gezin verwaarloost en de gemeenschap niets dan zorgen baart. Hij wil al scheldend de weg oversteken, maar ziet niet, dat achter hem een grote trailer komt aanstormen, die hem in zijn vaart dreigt te vermorzelen. U ziet dat wél en met ontsteltenis constateert U, dat zonder Uw ingrijpen een ongeluk onvermijdelijk is. . . . Wat dóét U? Het zou prettig zijn, als ik Uw antwoord horen kon.

Me dunkt, U geeft een schreeuw als waarschuwing, en als U die schreeuw niet voldoende acht, dan pakt U de kerel bij zijn lurven en sleurt hem naar de kant.

U dóét dus iets. U staat geplaatst in een situatie en U geeft een antwoord op die situatie.

Eigenlijk toch een heel merkwaardig geval, waarbij nog tal van vragen overblijven. Had U ook een andere keuze kunnen doen, b.v. niets-doen — want ook dát is een antwoord —, zo in de opwelling van: „Die raken we nu tenminste kwijt”? Nee, dat had U zeer beslist níét kunnen doen. Maar veronderstel eens, dat U door bepaalde omstandigheden dat antwoord zou hebben kunnen geven, dan was U toch niet ontslagen geweest van de zekerheid dat Uw keuze verkeerd was, en een sterk gevoel van wroeging zou U direct of later besluipen. Elk van ons kent uit eigen levenservaring dit gevoel van wroeging, wanneer hij in belangrijke mate is tekort geschoten. Ogenschijnlijk bent U vrij om te kiezen, maar ergens hebt U een onderscheidingsvermogen voor goed en kwaad, dat U niet vrij laat. Het is een typisch menselijk vermogen, dat ons van het dier onderscheidt en dat zich dwingend doet gelden. Op de vraag: Wáárom heb ik die dronkaard van de weg afgesleurd, zou U kunnen antwoorden: Omdat ik het niet laten kon, of: Omdat ik mij zou schamen als ik het niet gedaan had.

Schamen voor wie? Voor onszelf, voor onze diepste persoonlijkheid. Eigenlijk is het vrij onbelangrijk, of we precies onder woorden kunnen brengen, waaróm we nu eigenlijk tot die daad kwamen. Dat eerbied voor het leven er een belangrijke drijfveer bij was, kunnen we wel vaststellen. En ook, dat het leven van iedere afzonderlijke mens voor ons van grote en principiële betekenis is. Maar het be-

langrijkste is, dát we op het beslissende moment weten, wat we aan ons mens-zijn verplicht zijn. Niet alleen weten we, wat goed en wat kwaad is, maar ook, dat we dat goede moeten dóen. We kunnen ieder mens verantwoordelijk stellen voor eigen daden, juist omdat hij een geweten heeft. De humanist spreekt daarom van de mens als zedelijk wezen.

Maar hij spreekt ook van de mens als een redelijk wezen. Betekent dit, dat hij alles door denken verklaren kan en dat hij dus het mysterie loochent? Laat ons eens zien.

Als iets wetenschappelijk verklaard is, d.w.z. als de verschijnselen onderling in samenhang zijn gebracht, betekent dit dan, dat het volkomen doorzichtig is geworden? Mag ik eens een zeer eenvoudig voorbeeld geven? U legt een knoop in een kopje en gaat zover achteruit staan, dat U de knoop niet meer ziet. Nu laat U door een huisgenoot water in het kopje gieten en de knoop wordt voor U zichtbaar.

Als U een verklaring zoekt voor dit aardige proefje, dan zegt de wetenschap, dat dit een kwestie is van straalbreking. Ook Uw bril berust op dezelfde straalbreking. Het lijkt dus, alsof de wetenschap hiermee de proef volledig heeft verklaard en alsof we alles nu volkomen begrijpen.

Maar nu moet U eens zien, hoe kinderen dezelfde gebeurtenis ervaren. Het omhoog komen van de knoop is voor hen een wonder. En het zijn nu juist die kinderen, die gelijk hebben. Want de wetenschap mag dan wel verklaren *hoe* de stralen gebroken worden, maar het wonder is juist, *dat* de stralen gebroken worden. Dacht U, dat de wiskundige en de bioloog hun leven lang met die z.g. „dorre” wetenschap bezig konden zijn als ze ook niet gegrepen waren door het wonder van het zijn der dingen zoals ze zijn. Dit wonder wordt door vermeerdering van kennis niet aan stukken geslagen.

„Ook als we alles zouden weten en alles zouden begrijpen, dan was er wel een einde aan onze onwetendheid, maar niet aan onze verwondering”, zo zegt de Franse schrijver Jaurès.

Een ander voorbeeld:

U luistert naar muziek. De trilling van de snaar brengt de lucht aan 't trillen, deze Uw trommelvlies, enz. Aldus verklaart de natuurkundige de verschijnselen. Is daarmee het wonderlijke van het verschijnsel zelf verdwenen, nl. dát de lucht trilt met een bepaalde voortplantingssnelheid, dát je een trommelvlies hebt, dát je een gewaarwording van geluid krijgt, de beleving van het horen van een concert? Is deze beleving te verklaren of zelfs maar onder woorden te brengen? Ook de humanist kent de beleving van het mysterie. Hij is getroffen door één enkele bloem, door het lachen van een kind, door de oneindigheid van de sterrenstelsels en door het besef van eigen nietigheid. Als hij dus zegt, dat hij de mens ziet als een redelijk wezen, betekent dat nooit de ontkenning van dat mysterie, maar dan heeft dat een positieve zin, nl. dat de mens de mogelijkheid gegeven is, om over de samenhang, die er in de wereld is te ontdekken, met andere mensen tot verstandhouding te komen. Hij heeft een keuzevermogen voor waar en onwaar.

Met dit vermogen tracht hij zijn wereld te begrijpen. En hoewel hij volkomen overtuigd is van de beperktheid van zijn weten, is het hem óók niet mogelijk dingen aan te nemen, die met dit gevoel voor rede in strijd zijn.

In principe ziet de humanist dus in ieder mens een toetsingsvermogen voor waar en onwaar, zoals hij een toetsingsvermogen voor goed en kwaad erkent. Pas dóór dat algemeen menselijk waardebesef is er verstandhouding tussen mensen mogelijk, voelen zij zich op elkaar aangewezen en kunnen zij een beroep op elkaar doen. Ook bij het zoeken van een antwoord op de diepste levensvragen doet de humanist een beroep op deze menselijke vermogens.

Het is hier misschien de plaats om iets naders te zeggen over de begrippen geloof en vertrouwen. Ik mag dat misschien weer aan de hand van een eenvoudig voorbeeld doen:

Twee jongelui aanvaardden een moeilijke werkkring in midden-Afrika. De ouders van de eerste jongeman vertrouwen — hem kennende — dat hij het er wel goed zal afbrengen. De ouders van de andere vertrouwen op Gods bestiering en bidden om Zijn bescherming.

U ziet hier een verschil in fundering van dit vertrouwen. Het vertrouwen van de ouders van de eerste jongeman is in de rede gefundeerd. Zij hebben blijkbaar goede gronden, gebaseerd op een grote hoeveelheid ervaringsmateriaal omtrent het gedrag van hun zoon in het verleden, om te mogen verwachten, dat hij zich als een goed mens zal gedragen, en dat hij bij zijn werk zal slagen.

Bij de ouders van de tweede jongeman spreekt een Godsvertrouwen, dat niet in de rede is gebaseerd. Hoe staat de humanist tegenover dit Godsvertrouwen? Als

hij constateert, dat er vragen zijn, waarop hij het antwoord schuldig moet blijven, en als hij zegt, dat ook hij de beleving van het mysterie kent, waarom komt hij dan niet tot de erkenning van een Almachtige en Algoede God, die ons lot bestiert en waaraan wij gehoorzaamheid en eerbied verschuldigd zijn? Ik kan mij voorstellen, dat bij sommigen van U — speciaal bij godsdienstigen — die vraag al eerder is opgekomen.

Mag ik vragen: Waarom zou hij wél tot die erkenning moeten komen? Is het niet zo, dat hier twee manieren zijn, om het leven en het waarheidsprobleem te benaderen? Men kan in alle oprechtheid menen, dat alleen Godsgeloof dit mysterie van zijn raadselen kan ontdoen en doorzichtig maken. Maar men kan ook tot de eerlijke erkenning komen, dat men dit mysterie niet verklaren kan. Het komt de humanist niet zo vreemd voor dat hij als nietig deeltje in dat ontzaggelijk grote heelal niet alles weten en verklaren kan. Het Godsgeloof mist voor de humanist deugdelijke ervaringsgronden en is daarom voor hem niet aanvaardbaar. Daarom laat hij dit geloof buiten zijn beginselen. Hij pretendeert daarmee óók niet, dat hij dé waarheid gevonden heeft. Daarvoor heeft hij een te diep besef voor het eigene van ieder mens. Hij weet bovendien te goed, dat we de waarheid maar zeer ten dele kennen. Daarom zijn openheid en verdraagzaamheid kenmerkende trekken van het humanisme, en blijft de humanist altijd bereid zijn overtuiging ter discussie te stellen.

Ik heb U in zeer korte trekken — en dus oppervlakkig — geschetst, wat wij van de mens denken en hoe wij menen, dat hij in 't leven moet staan. Mag ik het ook nog eens anders zeggen?

Een humanist voelt zich als het ware, geworpen in dit bestaan, geplaatst in het mysterie van leven en zijn. Hij erkent volmondig, dat bij het zoeken naar een verklaring van de wereld en naar het wezen van allen wat is, er vragen overblijven, waarop hij geen antwoord kan geven. Maar één ding weet hij zeker, nl. dat hij in dit mysterie staat níet als de dode stof, niet als de plant, óf het dier, maar als mens, en dat zijn menszijn juist wordt bepaald door datgene, wat hem van stof en aarde, van plant en dier onderscheidt, nl. dat hij is een redelijk en zedelijk wezen. Het typisch menselijke is hierin gelegen: dat we kunnen denken en ons rekenschap geven van ons doen en laten, dat we besef hebben van goed en kwaad, dat we hebben te leven volgens ons geweten en dat we dus voor onze daden verantwoordelijk zijn.

Maar het humanisme maakt de mens niet alleen bewust van wat hij eigenlijk al wist, nl. hoe hij leven moet. Hóe belangrijk dit ook is, het is niet het laatste woord. Want de mens is óók de mogelijkheid gegeven, om zich mét zijn tekorten en gebreken thuis te leren vinden in het avontuur van het leven. Dit leven neemt hem in zijn falen én zijn slagen, in zijn wanhoop en zijn vertrouwen, óp in één groot verband. Daardoor weet elk mens zich verbonden met de ander en met alles wat is. En daaruit ook put hij de kracht en de rust om het leven in zijn tegendelen te aanvaarden.

J. DOETS

HUMANISTISCHE GEDACHTEN

Prijs
f 1,25

10 radiolezingen door:

J. C. BRANDT CORSTIUS W. COENDERS
J. P. VAN PRAAG D. H. PRINS
B. W. SCHAPER C. H. SCHONK

Deze brochure is verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het
Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163, postrekening 304960